

CORNELIU BÎRSAN

Corneliu Bîrsan (născut la 16 decembrie 1943 la Muntenii de Jos, Vaslui) este profesor de drept civil, fost decan al Facultății de Drept a Universității București în perioada 20 ianuarie 1990 - 30 iunie 1998. Din 1995 și până în prezent este judecătorul desemnat de România la Curtea Europeană a Drepturilor Omului.

Licențiat în drept al Facultății de Drept a Universității București, 1966, diplôme de hautes études de droit comparé, Faculté Internationale pour l'Enseignement du Droit Comparé, Strasbourg, 1974, doctor în drept al Facultății de Drept a Universității București, 1977, arbitru în cadrul Comisiei de Arbitraj Comercial Internațional de pe lângă fosta Cameră de Comerț și Industrie a României, avocat în Baroul București 1990-1998, membru al Comisiei Europene a Drepturilor Omului 1995-1998.

Lucrări: *Drept civil. Drepturile reale principale*, București 2001; *Convenția europeană a drepturilor omului*, 2 vol., București 2005-2006.

1. Vi se pare oportună schimbarea sistemului judiciar român, prin renunțarea la un grad de jurisdicție?

Răspunsul la prima întrebare poate fi formulat extrem de simplu: schimbarea organizării judecătorești în țara noastră

nu numai că este oportună, ci mi se pare a fi imperios **necesară**. V-aș ruga să rețineți că nu întâmplător am evitat folosirea noțiunii de sistem judiciar român. Poate greșesc eu, dar pentru mine noțiunea de „sistem” evocă organizarea unor structuri instituționale într-o „arhitectură” coerentă și unitară.

Or, am spus-o de mai multe ori public până acum, nu consider că repet inutil, organizarea judecătorească actuală din țara noastră este incoerentă și confuză. Dumneavoastră vorbiți despre renunțarea la un grad de jurisdicție; la care din ele?

Nu am nicio îndoială că practicienii dreptului știu foarte bine ce înseamnă **un sistem judiciar**, în cadrul căruia să poată funcționa o instituție fundamentală de drept procesual: **controlul judiciar**; soluțiile pronunțate de instanțele inferioare au a fi controlate de instanțele superioare, în cadrul cărora activează judecători cu mai mare experiență în evaluarea faptelor unui dosar și „dezlegarea” problemelor de drept ce se pun în cadrul acestuia; ultima verigă a sistemului este dată de instanța supremă care, astfel cum dispune art. 126 alin. 3 din Constituția României, „asigură interpretarea și aplicarea unitară a legii de către celelalte instanțe judecătorești, potrivit competențelor sale”.

Așadar, orice sistem judiciar presupune, de regulă, existența a trei grade de jurisdicție: judecata în primă instanță, judecata într-o cale de atac ce poate fi denumită apel ori recurs și posibilitatea eventualei examinări a aceleiași cauze, **în anumite condiții și numai pentru probleme de drept** de către instanța supremă. O asemenea organizare judiciară nu este însă nici pe departe caracteristică „sistemului” judiciar actual român, dat de **judecătorii, tribunale**, care judecă și apeluri și recursuri, **curți de apel**, care judecă și apeluri și recursuri, ca ultimă instanță și Înalta Curte de Casație și Justiție, care judecă recursuri ca instanță supremă, investită

cu rolul constituțional amintit. Așadar, nu mi se pare că este vorba de renunțarea la un grad de jurisdicție, ci de **reșezarea în sistem** a jurisdicțiilor existente ori, dacă se alege, ceea ce nu cred, renunțarea la una dintre ele, în discuție ar putea intra una dintre cele „intermediare”. Cum? Voi explica în cadrul răspunsului la a doua întrebare.

2. Considerați că ar fi necesară o reșezare a sistemului judiciar în teritoriu, cu desființarea judecătoriilor (o asemenea reformă au adoptat de curând Olanda și Franța, vizând desființarea unor instanțe mici), încât să existe trei grade ale instanțelor, astfel cum există în majoritatea covârșitoare a statelor europene: tribunal, curți de apel (sau de justiție) și Înalta Curte? Aceasta ar presupune consecințe benefice pentru resursele umane și materiale pentru sistem, posibilitatea unei judecăți mai bune pe fond, eliminarea unei noi judecăți pe fond în apel, instituirea recursului drept cale de atac limitată strict la problemele de drept. Înalta Curte de Casație și Justiție ar trebui să apară ca instituția judiciară ce s-ar pronunța pe întrebări preliminare vizând aplicarea unor texte de lege și recursurile împotriva sentințelor curților de apel.

Mai întâi, dată fiind împrejurarea că prin această întrebare puneți în discuție sistemul judiciar francez, pe care, întâmplător, îl cunosc destul de bine, vreau să vă spun că, în esență, jurisdicția judiciară franceză, deci nu și cea administrativă, ce este cuprinsă în alt sistem, și el coerent, nu insist, dar, dacă vreți, putem discuta și despre acesta, cuprinde:

a) **jurisdicția de primă instanță**, de drept privat, dată de tribunalele de mare instanță și de tribunalele de instanță care țin din punct de vedere **administrativ** de primele, dar au competență după valoare diferită și alte instanțe specializate:

de comerț, pentru litigii de muncă, pentru litigii privitoare la prestațiile sociale, pentru litigiile dintre fermieri și proprietarii de pământ; toate aceste instanțe sunt **pe orizontală**, „egale” între ele, dar cu competență diferită, uneori specializată, așa cum rezultă din chiar denumirea lor; precizez că, în materie penală, jurisdicția de primă instanță este dată, în principiu, de **tribunalele corecționale**;

b) **jurisdicția de apel**; în principiu, toate hotărârile pronunțate de aceste instanțe, amintite mai sus, pot fi atacate **în apel**, în condițiile legii, în fața curților de apel, organizate în secții specializate;

c) **casația franceză** sau jurisdicția în casație; hotărârile pronunțate în apel pot fi atacate în casație **numai pentru motive de drept și cu filtrarea recursurilor**, nu intru în amănunte; precizez numai că, bunăoară, în cazul litigiilor civile, spre a putea intenta recurs în casație, de regulă, „cel căzut în pretenții” trebuie, mai întâi, să execute hotărârea pronunțată în cauză în apel.

Și acum răspund la întrebarea dumneavoastră: ceea ce s-a urmărit prin reforma de care amintiți **nu a fost desființarea „judecătorilor”**, ci optimizarea organizării administrative în primă instanță în materie civilă, în sensul că au fost desființate unele tribunale de mare instanță ori de instanță, cu activitate redusă și... cu protestele de rigoare ale aleșilor locali și naționali, evident și ale, în special, avocaților locali. Dar, reforma s-a făcut și lucrurile au reintrat în normal (că au fost desființate multe instanțe ale căror sedii fuseseră renovate de puțină vreme, asta-i altă „poveste”...).

Revenind la noi și plecând de la ceea ce există în prezent, eu consider că ori, mai degrabă, au a fi desființate tribunalele, mărit, eventual, numărul curților de apel, dar **menținute obligatoriu judecătorile**, ca veriga de bază a unui sistem judiciar coerent, cu competență generală în dreptul privat și

în dreptul penal, cu apel la curțile de apel și cu recurs în casație în fața instanței supreme.

Probabil că mi se va spune că această soluție nu este realistă și sunt gata să accept. Atunci, are a fi luată în considerare o a doua soluție, mult mai lesnicioasă: așezarea pe orizontală, **pe o poziție egală, de primă instanță**, a judecătorilor și a tribunalelor, cu competența delimitată după litigii adecvate, valoarea litigiului, natura acestuia, pericolozitatea infracțiunilor etc. A doua verigă a sistemului ar trebui dată de curțile de apel; în principiu, hotărârile pronunțate în primă instanță de judecătorii și tribunale să poată fi atacate cu apel în fața acestor curți. Este soluția reținută în varianta pe care o știam – sper să fi rămas așa în proiectul Codului de procedură penală.

În sfârșit, a treia verigă ar urma să fie dată de instanța supremă, care să judece **numai** recursurile în drept, cu filtrarea cauzelor în care, într-adevăr, se pune o problemă de interpretare a legii. Eu cred cu putere că numai într-o asemenea organizare judiciară se poate vorbi de un sistem judiciar coerent, în cadrul căruia instanța supremă sa-și îndeplinească atribuția constituțională a asigurării interpretării unitare a legii. Sunt convins că acest sistem ar elimina, în bună măsură, „practica neunitară” a instanțelor românești, la ora actuală obiect al câtorva sute de dosare aflate pe rolul Curții europene.

3. Apreciați că este necesară eliminarea căii de atac a apelului pentru cauzele mai simple? Dispozițiile din noile coduri de procedură sunt de ajuns?

Odată „reașezat” ori, dacă vreți, „așezat” sistemul, în interiorul lui, rațiuni practice ori de oportunitate pot comanda una sau alta din soluțiile posibile, printre care și cea avută în vedere de întrebarea dumneavoastră. Nimic nu se opune ca

în cauzele mai simple să se renunțe la calea de atac a apelului, iar recursul nu ar putea „scăpa”, cred, de filtrul amintit. După cum, nu cred că nu se poate avea în vedere că, tot așa, în cauze mai simple judecata să se „oprească” în apel.

Am văzut însă într-un articol publicat în Curierul Judiciar nr. 5/2009, p. 244, că profesorul V.M. Ciobanu, președintele comisiei de redactare a proiectului Codului de procedură civilă considera că „din păcate, din pricina unor motive ce țin de baza materială, și umană, **sunt prevăzute prea numeroase categorii de hotărâri** (subl. noastră, C.B.) care nu ajung în fața instanței de recurs, ci se opresc la nivelul instanțelor de apel”. Este evident. Așadar, că nu va fi înlăturat „fenomenul” practicii neunitare de aplicare a legii...

4. În Germania, spre exemplu, în cauzele simple (plângerile contravenționale, pretențiile comerciale, litigiile de muncă) se parcurge o procedură prealabilă administrativă pentru ca în fața instanței să fie adus doar recursul, acesta fiind judecat de un singur judecător. Considerați necesară crearea unui astfel de filtru?

Exemplul pe care-l menționați mi se pare, în mod evident, demn de avut în vedere și de legiuitorul român. Condiția esențială este aceea ca, după parcurgerea fazei „administrative”, cel în cauză să „aibă acces la justiție”, în sensul art. 6 din Convenție, adică să poată ajunge să-și expună cauza în fața unui judecător. În materie civilă, în sens larg, Convenția nu impune dublul grad de jurisdicție. Cu respectarea acestei condiții esențiale, orice soluție de realizare a simplificării procedurilor contencioase este cât se poate de utilă realizării actului de justiție.

5. Apreciați că sistemul actual de învățământ din facultățile de drept din România suferă de lacune în ce

privește pregătirea studenților în diversele ramuri de drept? Dacă răspunsul în viziunea dumneavoastră e afirmativ, puteți indica acest lacune? Care ar fi rezolvarea lor și cum apreciați că este necesar a se schimba sistemul de învățământ din facultățile de drept? E necesară o colaborare strânsă între instanțe, birourile de avocați și facultățile de drept în ce privește practica studenților? Cum să se materializeze o astfel de colaborare care să fie efectivă, iar nu numai formală? Școala românească de drept poate deveni competitivă, în spațiul concurențial al Uniunii Europene?

Nu am să mă refer la „puzderia” de facultăți de drept particulare și chiar de stat „de pe tot cuprinsul țării”! Am în vedere facultățile de drept ce asigură studenților o pregătire care le permite apoi accesul la Institutul Național al Magistraturii ori în profesia de avocat, după un examen de admitere riguros. De asemenea, „depărtarea” la care mă aflu de ceva vreme mă împiedică, spun eu, să dau un răspuns precis la întrebarea dumneavoastră.

S-ar putea să mă înșel, dar aș îndrăzni să cred că încă nu se realizează o bună pregătire a studenților în materie fiscală. De asemenea, poate că încă suntem tributari concepției că în cadrul celor patru ani de studii studenții trebuie să parcurgă toate materiile; o anumită specializare în anii terminali, în special în anul IV, mi se pare că se impune „mai pronunțat”. Mi se va răspunde, probabil, că aceasta se realizează prin cursurile de masterat. Nu sunt absolut convins; mulți absolvenți buni cred că renunță la masterat spre a se pregăti pentru susținerea examenului de admitere la Institutul Național al Magistraturii și în profesia de avocat.

Având în vedere numărul mare de studenți, chiar din facultățile de drept ale universităților de stat importante, mi se

pare greu de realizat o legătură viabilă cu practica în profesie, deși știi că se fac încercări în acest sens în mai multe locuri. Cred că pronunțat caracter practic trebuie să-l aibă pregătirea absolvenților în cadrul Institutului Național al Magistraturii și în cadrul școlii de avocați.

Scoala românească de drept, competitivă în spațiul concurențial al Uniunii Europene?

Frumos deziderat, greu de realizat! Îmi pare rău, din păcate, nu am alt exemplu la îndemână, dar o structură instituționalizată precum Colegiul juridic franco-român din cadrul Facultății de Drept a Universității din București, în cadrul căruia, parcurgând și discipline din cadrul sistemului de învățământ juridic francez, studenții noștri capătă o dublă diplomă de licență, română și franceză, ce poate continua cu un masterat, s-a impus ca o premisă pentru pătrunderea multor absolvenți ai săi pe piața europeană a profesiilor juridice. De asemenea, prin străduință individuală, după parcurgerea unor masterate ori a altor forme de învățământ postuniversitar, mulți tineri juriști români sunt astăzi prezenți, în urma susținerii unor concursuri riguroase, în instituții europene ori în cadrul unor mari cabinete europene de avocați. Nu-i puțin lucru, dar cred că „încă-i mult până departe!”.

6. În urma numeroaselor condamnări ale României la CEDO, care sunt măsurile pe care le vedeți a fi adoptate pentru a preîntâmpina, pe de o parte, plângeri la CEDO, iar pe de altă parte condamnări în temeiul Convenției Europene a Drepturilor Omului? Considerați că judecătorii poartă vina exclusivă a acestor condamnări? Sau justițiabilul român nu cunoaște condițiile în care poate sesiza instanța de la Strasbourg, multe plângeri fiind informate?

Problemele puse de întrebarea dumneavoastră necesită o discuție mai amplă. Voi încerca însă rezumarea lor și voi începe cu ce-i mai simplu: multe plângeri adresate Curții - în jur de 90% - sunt declarate inadmisibile tocmai pentru că nu se cunosc bine condițiile în care o cerere individuală poate fi examinată de instanța europeană pe fond. Aceasta, însă, nu-i o problemă specifică țării noastre, din acest punct de vedere, „ne încadrăm” în punctajul normal general al cererilor declarate de Curte ca inadmisibile. Celelalte „componente” ale întrebării dumneavoastră sunt ceva mai delicate. Ce măsuri au a fi adoptate pentru a preîntâmpina plângeri la CEDO? Aș putea răspunde prin a spune că ar trebui, în primul rând, să existe încrederea cetățeanului în justiția țării sale. Acesta este, mai ales în prezent, un subiect prea „sensibil” spre a fi dezvoltat. În „paranteza” fie spus, am înțeles, bunăoară, că din cele peste 9000 de dosare aflate pe rolul secției civile a instanței noastre supreme, peste 3000 sunt cereri de strămutare. S-a întrebat oare cineva dintre „factorii” responsabili în domeniu, inclusiv la nivelul comisiilor parlamentare de specialitate, care să fie cauza acestui fenomen, vă asigur, unic în Europa? Închid „paranteza”.

Să admitem, însă, că încrederea în justiția națională ajunge la o cotă firească. Cred, însă, că și într-o asemenea situație, cei nemulțumiți de soluție vor spune că... mai au o cale la Strasbourg...

Măsuri pentru a preîntâmpina condamnările? Simplu și complicat, în același timp. Aceiași „factori” responsabili ar trebui să tragă concluziile ce se impun din condamnările pronunțate de Curte. Unele asemenea măsuri nu necesită, cred, eforturi, materiale deosebite: educarea polițiștilor în sensul de a nu aplica rele tratamente persoanelor reținute, cu minime eforturi, îmbunătățirea condițiilor de detenție, scurtarea duratei procedurilor judiciare etc.

Rămâne problema cea mai spinoasă pentru România, aplicarea ori îmbunătățirea legislației în materia restituirii proprietăților și executarea hotărârilor judecătorești ori a deciziilor administrative în materie.

Și... am ajuns la judecători... Am auzit ori am citit destul de des afirmații ale unor conducători succesivi ai Consiliului Superior al Magistraturii în sensul că „de vină” pentru condamnările României la CEDO este legislația națională, adeseori contradictorie și confuză, ceea ce-i, cred, în bună măsură, perfect adevărat, observație făcută și de instanța europeană (a se vedea, bunăoară, par. 99 din hotărârea pronunțată la 1 decembrie 2005 în cauza Păduraru; numai că, în același paragraf, Curtea a mai spus ceva: nu numai lipsa de coerență pe plan legislativ, ci și „divergențele de jurisprudență din domeniul naționalizării imobilelor” au fost „de natură să creeze un climat general de incertitudine și de nesiguranță juridică”.

Cine a creat oare această jurisprudență divergentă în materie? Sau, spre a lua în discuție o altă situație, amintită mai înainte: la această oră, sunt pe rolul Curții câteva sute de dosare ce au ca obiect divergențe de jurisprudență la nivelul curților de apel, unde hotărârile în materie rămân definitive și irevocabile, privitoare la interpretarea unor dispoziții referitoare la acordarea de drepturi salariale funcționarilor publici ori altor categorii de angajați.

De ce s-a creat o asemenea jurisprudență? Pentru că avem sistemul judiciar despre care am vorbit mai înainte, cu o instanță supremă care, în această ipoteză, nu-și poate îndeplini rolul constituțional amintit.

Ar mai fi multe de spus, dar... mă opresc aici.

7. Ca specialist în jurisprudența CEDO, considerați ca nerespectarea unei soluții în interesul legii de un

judecător intern, care motivează în sensul că această soluție contravine jurisprudenței CEDO poate determina sancționarea disciplinară a acestuia? Care apreciați că este raportul dintre un recurs în interesul legii și Convenție?

Fiindcă, în cadrul acestei întrebări, puneți în discuție recursul în interesul legii, repet ceea ce am mai spus: eu nu cred că recursul în interesul legii reprezintă - oricât de „frumos” ar fi teoretizat el și am citit asemenea articole - un instrument de asigurare a aplicării unitare a legii, cel puțin pentru două motive:

a) el nu este la dispoziția părții, ci la dispoziția procurorului general al Parchetului de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție;

b) efectele sale se produc numai pentru viitor, ca să nu mai vorbesc despre faptul că acest recurs se judecă în plenul instanței supreme, în fața căruia pune concluzii... un procuror.

Cum deliberează, oare, plenul? Cum se adoptă soluția?

Să admitem, însă, că nu înțeleg eu bine lucrurile. N-aș admite însă ca o soluție pronunțată într-un asemenea recurs să contravină jurisprudenței instanței europene, **obligatorie**, pe temeiul blocului de convenționalitate, cu referire la dispozițiile art. 20 alin. 2 din Constituție, pentru toate instanțele române, inclusiv instanța supremă, judecând în plenul ei.

Așadar, soluția într-un recurs în interesul legii nu trebuie să fie contrară dispozițiilor Convenției și jurisprudenței Curții.

Dar, „netronând în abstract”, nu văd cum judecătorul care observă că soluția din recursul în interesul legii apare ca fiind contrară prevederilor Convenției și jurisprudenței instanței europene și motivează convingător acest lucru, ar putea fi sancționat disciplinar pentru o asemenea „erezie”. Poate că abia o astfel de situație constituie un „punct de plecare” pentru reexaminarea soluției instanței supreme în materia dată. Să

nu uităm că interpretarea dreptului este o operă „dinamică”; orice interpretare a normei juridice trebuie să se facă prin raportare la realitățile cărora ea are vocația a se aplica.

Și apoi, din moment ce judecătorul este „îndreptățit” de norma constituțională să soluționeze conflictul între dispozițiile naționale privitoare la protecția drepturilor și libertăților fundamentale și cele ale Convenției, inclusiv jurisprudența Curții, **în favoarea acestora din urmă**, cum ar putea avea soluția dintr-un „simplu” recurs în interesul legii un alt „regim juridic” în această privință?